

13. MĚŘENÍ IONIZUJÍCÍHO ZÁŘENÍ

Záření je nutno měřit při:

- každém použití radionuklidů či jiného zdroje ionizujícího záření
- měření dávek v dozimetrické kontrole
- průmyslovém nebo léčebném ozařování
- monitorování radioaktivity v životním prostředí

Nebezpečnost ionizujícího záření je dána:

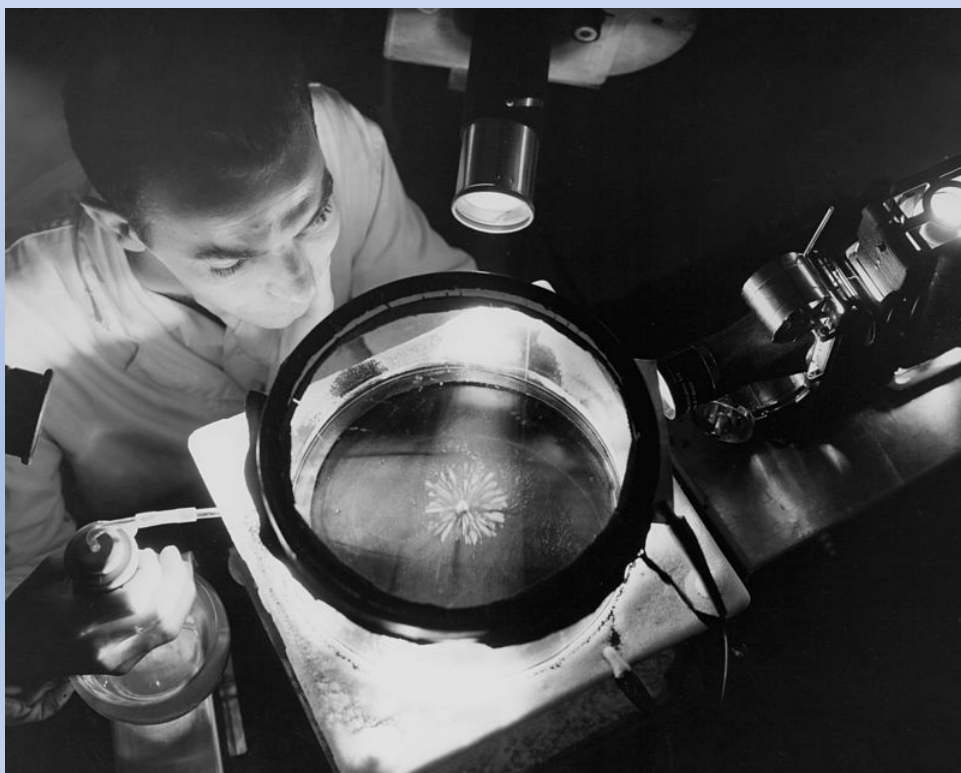
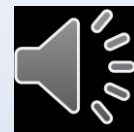
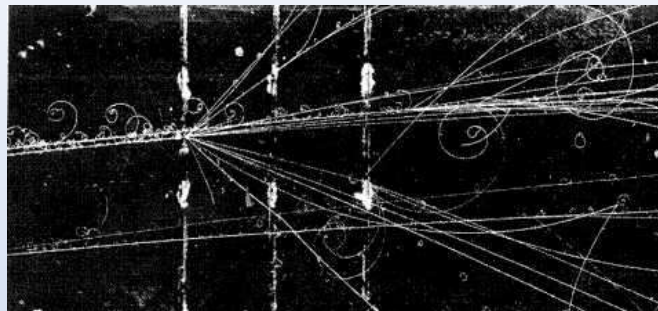
- jeho neviditelností
- není vnímáno ani jinými smysly

Měření ionizujícího záření:

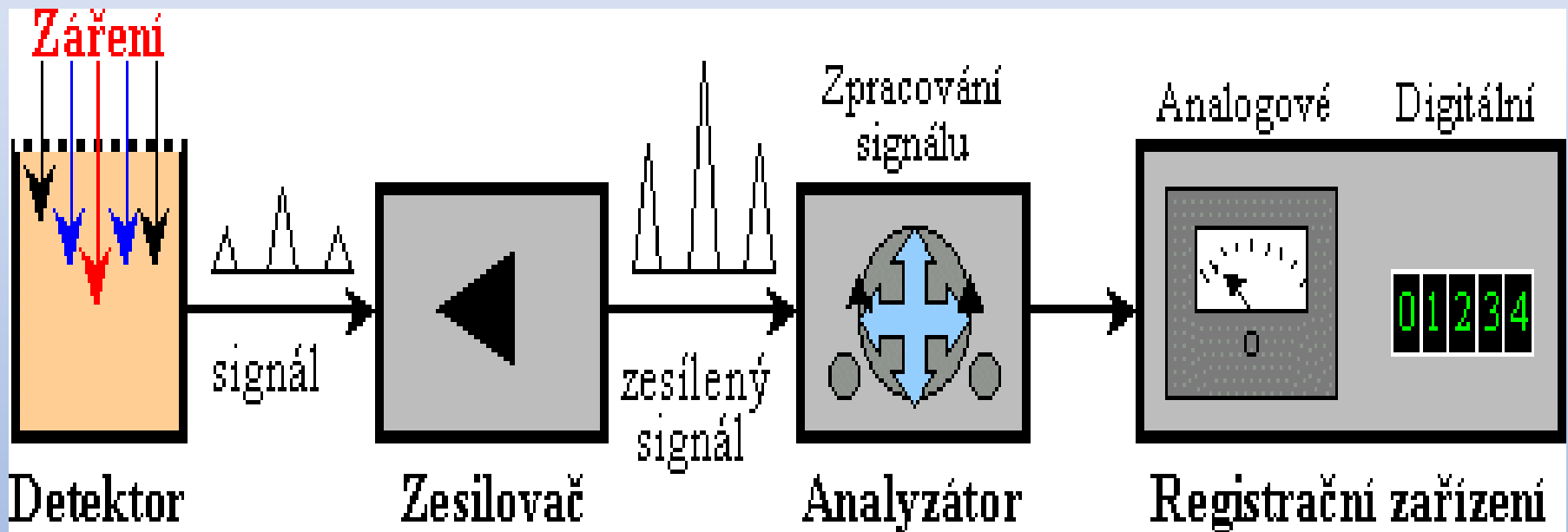
- je dáno jeho interakcí s hmotou a procesy, které záření vyvolává při absorpci v hmotě, tj. **ionizací nebo excitací elektronů**
- je prováděno elektronicky, fotograficky, optickými spektrálními metodami (rtg.), aj.

Detekce jaderných částic v mlžné komoře

Wilsonova mlžná komora je fyzikální přístroj umožňující pozorovat dráhy elektricky nabitých částic. Částice prolétávající vzduchem obsahujícím podchlazené páry, v něm zanechávají stopu v podobě vysrážených kapiček vody. Tyto stopy lze následně vyfotografovat.

Zařízení pro měření radioaktivity

Elektronický způsob detekce ionizujícího záření

- **detektor záření** (energie sdělená detektoru při absorpci se přeměňuje na elektrické nebo optické signály)
- tento typ detektoru vyžaduje napájení vysokým napětím
- elektrické impulsy je nutno elektronicky upravit (zesílit, tvarovat, tříditi podle energie)
- upravené signály se registrují analyzátořem v **pulsním režimu** (čítač impulsů) – čas může být libovolně dlouhý
- nebo **integrálním režimu** (na čtecí jednotce se zobrazuje jako počet impulsů za čas. jednotku, tzv. **četnost** v **imp s⁻¹** - dozimetrické přístroje k určení úrovně radioaktivity, kontaminace apod.
- místo **imp s⁻¹** lze display kalibrovat přímo v dávce záření, příp. v dávkovém příkonu (v **μGy hod⁻¹**)
- některé detektory jsou schopny rozlišit energii záření na základě výšky elektrického impulsu pomocí analyzátořu výšky impulsů

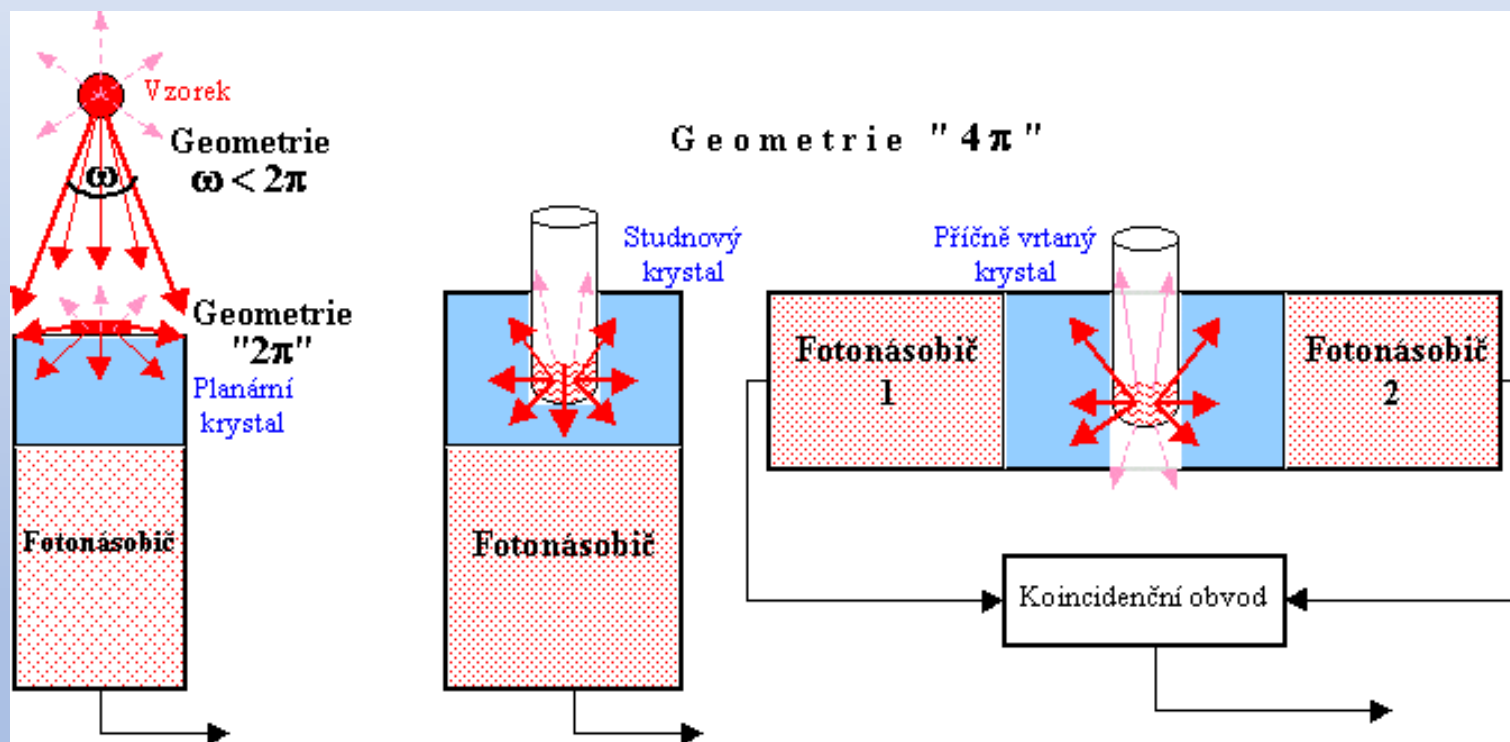
Účinnost měření radioaktivity

Zpravidla se ionizační záření neměří se 100%-ní účinností (η)

$\eta = \text{počet naměřených částic} \times 100 / \text{počet všech emitovaných částic}$

Uspořádání měřicí aparatury pro měření scintilační metodou

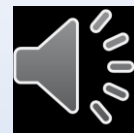
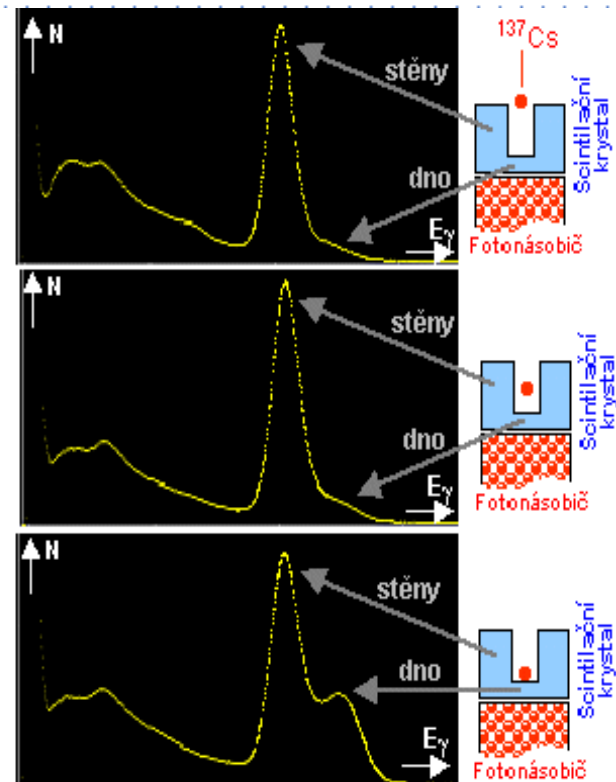
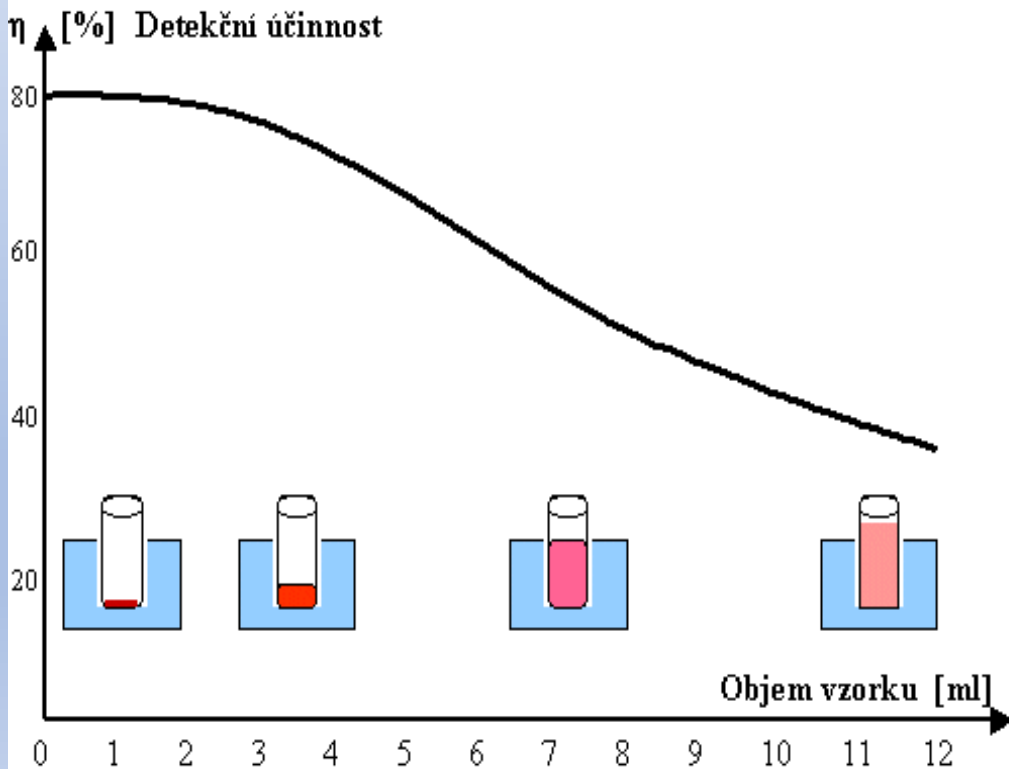
Z obrázku plyne skutečnost, že při měření je nutno vzít v úvahu geometrii měření – ta výrazně ovlivňuje účinnost měření.

Detekční účinnost

Je dána geometrií především měření.

Např. u tzv. **studnového scintilačního krystalu** (viz dále) závisí detekční účinnost na objemu měřeného vzorku a jeho poloze v krystalu. **Proto při sérii měření je třeba zachovat stále stejnou geometrii měření, pak měříme stále se stejnou účinností.**

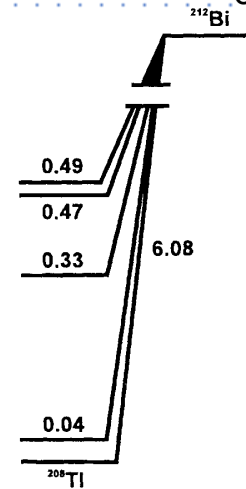
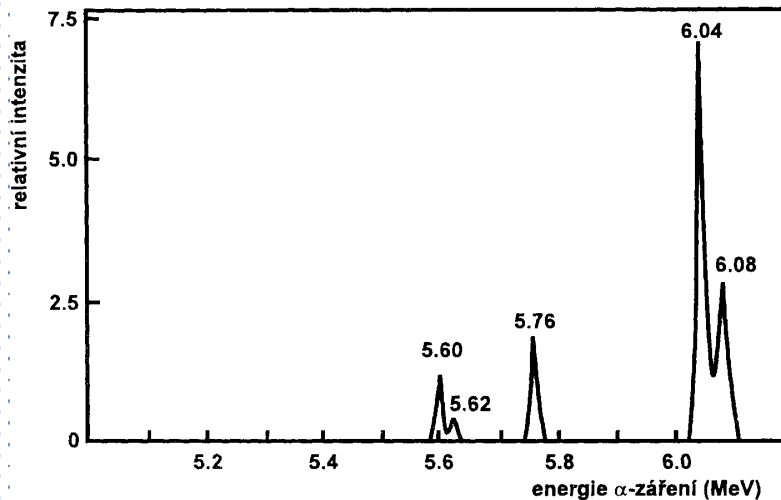
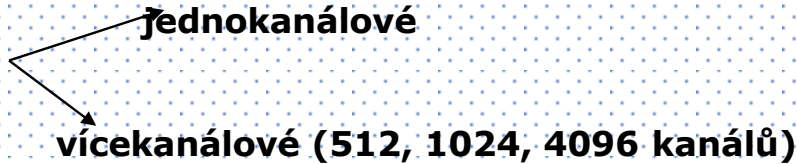
Na obrázku vpravo jsou uvedena gama spektra změřená scintilačním krystalem – je vidět, že jejich tvar na geometrii (zde tedy na naplněnosti měřicí nádoby) silně závisí.

Gama - spektrometrie

Při měření radionuklidu se určují energie jednotlivých druhů přeměn, kterým nuklid podléhá:

**gama
spektrometry**

Gama spektrum je čarové a obsahuje:

fotopík (odpovídá absorpci celého γ -fotonu detektorem)

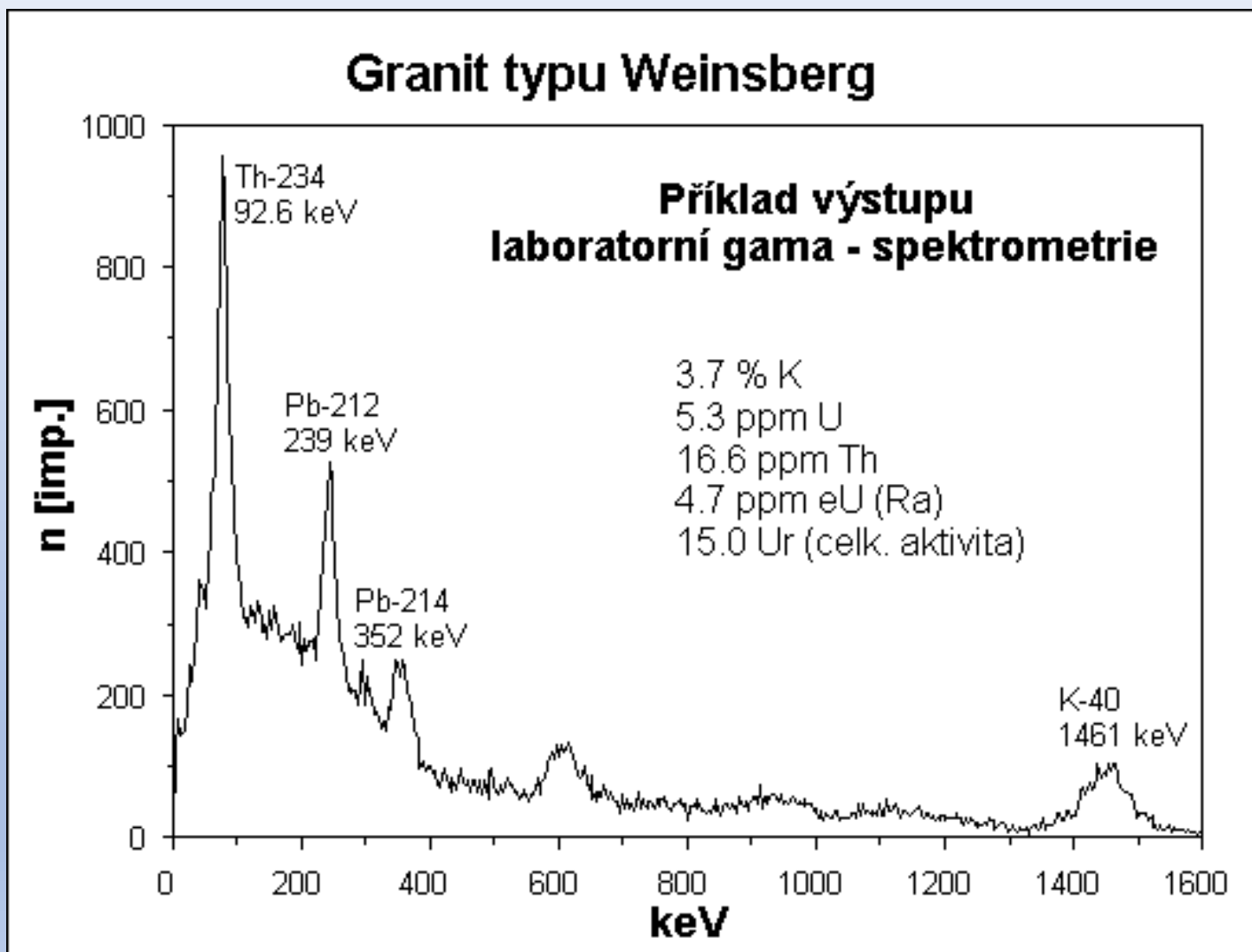
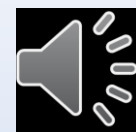
Comptonovo kontinuum před fotopíkem (je způsobeno neúplnou absorpcí fotonu Comptonovým rozptylem). Lze jej potlačit volbou většího detektoru

anihilační záření 0,51 MeV

Příklad gama spektra

Chyby při měření ionizujícího záření

- jsou dány pravděpodobnostním charakterem radioaktivní přeměny (četnost jednoho vzorku může být při opakovaných měřeních různá)

Chyby lze eliminovat:

- měřením dostatečně vysokých aktivit
- prodloužením doby měření
- opakováním měření a určení průměrné hodnoty aktivity
(pozor – nelze použít, jestliže proměříme krátkodobý nuklid, který nám v měřicím čase rychle vymírá)